

УДК 338.48-6:61(477)

JEL Classification: E 66, I 15

*Проданова Л. В., Миргородська Д. О.
Черкаський державний технологічний університет*

СПЕЦИФІКА УМОВ І ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ РИНКУ В'ЇЗНОГО МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Досліджено специфіку розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні з використанням методики (прийомів та інструментів) PEST-аналізу ринку. В процесі такого аналізу з'являється можливість не лише виокремлення сукупності умов та факторів розвитку ринку, а й їхньої систематизації, визначення специфіки їхнього впливу. Результати дослідження можуть бути корисними та використані при обґрунтуванні й розробці, а також реалізації програм соціально-економічного розвитку регіонів країни, програм розвитку окремих галузей економіки, зокрема медичної та туристичної, а також безпосередньо сфери медичного туризму.

***Ключові слова:** ринок в'їзного медичного туризму, PEST-аналіз ринку.*

Prodanova L., Myrhorodska D.
Cherkasy State Technological University

SPECIFIC CHARACTER OF CONDITIONS AND FACTORS OF INCOMING MEDICAL TOURISM MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

The specific character of the incoming medical tourism market development in Ukraine is analyzed with the help of methodology (techniques and tools) of PEST-analysis of the market. In the process of such analysis there appears an opportunity not only to identify the amount of conditions and factors of market development, but also their systematization, determination of the specific character of their influence. Research results can be helpful and used to explain, develop and implement social and economic development programs of the regions of the country, development programs of separate branches of economics, particularly medical and tourist ones, and, directly, the sphere of medical tourism.

Keywords: *market of incoming medical tourism, PEST-analysis of the market.*

ВСТУП

Медичний туризм – новий сектор світового ринку послуг, формування якого обумовлено світовими глобалізаційними процесами, тобто процесами перетворення світової економіки в єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили і знань. Офіційної статистики ринку медичного туризму сьогодні не існує, а оцінки та прогнози його розвитку в різних дослідженнях відрізняються. Згідно з окремими аналітичними оцінками, обсяг досліджуваного ринку вже сьогодні становить більше 439 млрд дол. США, а до 2025 р. до 3–4% населення земної кулі буде подорожувати світом з метою покращення свого здоров'я, фізіотерапії та лікування [1]. Медичний туризм є перспективним сектором економіки і для нашої країни, який може стати важливим прибутковим напрямом розвитку приватного бізнесу та джерелом надходжень коштів до державного бюджету. Він об'єднує дві величезні галузі – медицину і туризм, які відіграють визначальну роль у розвитку не лише економічної, а й соціальної сфери держави. За аналітичними висновками Національної академії медичних наук України, щороку до нашої країни приїздить на лікування майже 50 тис. пацієнтів з Німеччини, Франції, Великої Британії, США, Росії, Білорусі та Ізраїлю; за рік такі пацієнти сумарно витрачають близько 125 млн дол. США; у свою чергу, українців виїжджає на лікування за кордон у чотири рази більше [2]. Отже, дослідження специфіки умов та факторів розвитку медичного туризму в Україні є актуальним.

У наукових напрацюваннях вітчизняних учених з означеної тематики досліджуються: поняття та класифікація за DESTИНАЦІЯМИ, сучасні тенденції розвитку (авторами таких досліджень є В. Баєв, А. Романова), питання правового регулювання (дослідження проводять О. Лісничка, Є. Рижкова) медичного туризму в Україні; фактори розвитку регіонального ринку медичного туризму в розвинених країнах світу (автор досліджень – І. Вахович) тощо. Відзначаючи глибину теоретичних і практичних розробок відповідних питань у сучасних умовах, зазначимо, що дотепер недостатньо вивченою залишається специфіка політичних, економічних, соціальних умов та факторів розвитку ринку медичного туризму в Україні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є окреслення специфіки розвитку ринку медичного туризму в Україні з використанням методики (приймів та інструментів) PEST-аналізу ринку. В процесі такого аналізу з'являється можливість не лише виокремлення сукупності умов і факторів розвитку ринку, а й їхньої систематизації, визначення специфіки впливу (позитивного чи негативного).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відповідно до методики PEST-аналізу, умови та фактори розвитку досліджуваного ринку поділяють на такі групи: політичні, економічні, соціокультурні фактори і технологічні тенденції.

До групи *політичних* умов і факторів розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні належать: політична стабільність у державі, державна регуляторна політика і законодавча база в галузі медичного туризму, підтримка та вплив відповідних міжнародних інституцій; гармонізація стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями, нормами і правилами, що стосуються туристичних і медичних послуг, міжнародна медична сертифікація та акредитація; запровадження безвізового режиму тощо.

Основними факторами політичної нестабільності та негативного впливу на розвиток досліджуваного ринку залишається збройний конфлікт на сході країни й анексія Криму: одночасно із загостренням внутрішньої соціально-політичної ситуації Україна втратила частину своєї території з унікальними кліматичними умовами для оздоровлення й лікування.

Законодавча база для розвитку медичного туризму в нашій державі певною мірою вже підготовлена і представлена Конституцією та Цивільним кодексом України, а також законами України, які окремо регулюють туристичну діяльність і діяльність у сфері охорони здоров'я («Про туризм», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»), в яких кожній людині (громадянам України, а також іноземцям і

особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) надається право на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я; визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму, а також правові, організаційні, економічні й соціальні засади охорони здоров'я в Україні і регулювання суспільних відносин у цій сфері; регламентовано порядок в'їзду іноземних туристів в Україну, їхнього виїзду з України і транзитного проїзду через її територію. Проте деякі експерти вважають, що з нормативної (законодавчої) точки зору медичного туризму в Україні не існує взагалі, оскільки немає відповідної нормативної бази, законодавства, регуляторних інститутів й відповідального відомства, так само як і законодавчого визначення словосполучення «медичний туризм» [3]. Водночас сприятлива законодавча база в галузях репродуктивного здоров'я і клітинної терапії, пластичної хірургії, і несприятлива – у сфері трансплантології [4, с. 118] виступають у ролі своєрідних регуляторів потоків та мотивів в'їзду іноземних медичних туристів в Україну. Слід додати, що в жовтні 2017 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (набуває чинності з 2018 р.), який є базовим для медичної реформи в країні і має сприяти розвитку медицини, створенню якісного сервісу і покращенню умов відповідно до міжнародних стандартів. Проте ринок медичного туризму в Україні все ще не має належної державної підтримки, так само як і немає зваженої державної регуляторної політики в цій сфері.

У країнах з розвинутим ринком медичного туризму окремі агенти ринкових відносин об'єднуються в асоціації медичного туризму (які мають більше можливостей щодо надання оперативної інформації про якісні медичні й туристичні послуги в країні проживання або за кордоном, їхню вартість, співвідношення ціни та якості, захист прав членів асоціації і пацієнтів, відповідальність за надання послуг тощо), а окремі асоціації об'єднуються у міжнародні співтовариства [4, с. 119] (наприклад, Всесвітня асоціація медичного туризму – Global Healthcare Travel Council, GHTC; Європейський альянс медичного туризму – European Medical Tourism Alliance, EETIG). У зв'язку з цим вельми позитивним для розвитку медтуризму в нашій країні є створення (2013 р.) Української асоціації медичного туризму – некомерційної організації, діяльність якої спрямована на підвищення рівня медичної допомоги, забезпечення безпеки пацієнтів, надання пацієнтам зі складними або рідкісними захворюваннями можливості якісної діагностики й лікування, розвиток медичного туризму як одного з найперспективніших напрямів охорони здоров'я України.

У групу *економічних* умов і факторів, що впливають на розвиток в'їзного медичного туризму, входять: рівень соціально-економічного

розвитку країни загалом і галузей охорони здоров'я та туризму зокрема (у тому числі в порівнянні з іншими країнами), рівень цін на товари й послуги (зокрема медичні та туристичні), валютний курс («ціна» гривні в доларах, євро тощо), рівень фінансування медицини та туризму (обсяги інвестицій в ці галузі). Слід також враховувати рівень заробітної плати медичних працівників і працівників туристичної галузі (прибутків туроператорів та приватних медичних закладів), що є своєрідним індикатором мотивації до покращення якості надання відповідних послуг.

Сучасні дослідники виділяють два зустрічні потоки медичних туристів. Один з них – із високорозвинених країн з якісною системою охорони здоров'я у країні з нижчим рівнем життя, другий – з країн із низьким рівнем розвитку охорони здоров'я у високорозвинені країни. Перший потік медичних туристів вмотивований дуже високими вітчизняними цінами, зокрема на медичні послуги, другий – пошуком кваліфікованих спеціалістів і якісних послуг [5].

Згідно з класифікацією Світового банку, за оціночним рівнем валового національного доходу (ВНД) з розрахунку на одну особу населення Україна належить до групи країн, рівень соціально-економічного розвитку яких нижче середньосвітового рівня (які розвиваються). За даними Світового банку, за підсумками 2016 р. показник ВНД з розрахунку на одну особу населення України становить 2310 дол. США (в групі країн з доходами нижче середнього рівня цей показник коливається в межах від 1036 до 4085 дол. США) [6]. У 2016 р. економіка України зросла на 2,3 %: рішучі реформи, проведені у 2014 та 2015 роках, допомогли стабілізувати економіку та покращити показники доходів, інвестиційні настрої. За оцінками Світового банку, витрати українців на медицину складають 3,5 % валового внутрішнього продукту (ВВП) України (що значно більше, ніж у будь-якій країні з аналогічним рівнем доходів). Проте тривалість життя українців, яка є визначальним показником рівня охорони здоров'я і розвитку медичної галузі, – одна з найнижчих у Європі (середня тривалість життя в Україні на 10 років менша, ніж в середньому в Євросоюзі).

Україну визнали найпривабливішою за вартістю проживання для іноземців. Про це свідчать дані рейтингу Expat Insider 2016, укладеного InterNations – однією з найбільших міжнародних спільнот людей, які живуть і працюють за кордоном. В опитуванні брали участь понад 14 тис. осіб із 191 країни. Україна посідає перше місце за індексом «вартості життя», з вражаючими 45 % опитаних, які говорять про те, що вартість проживання в країні є дуже доступною. Три чверті респондентів визначають прожитковий мінімум як потенційну перевагу для переїзду до України. Також майже три чверті

респондентів вважають, що їхній прибуток більший, ніж їм потрібно заробляти на життя в Україні [7].

Рівень заробітної плати медичних працівників в Україні порівняно з іншими країнами вкрай низький. Станом на жовтень 2017 р. рівень середньої зарплати лікарів – 10 тис. грн, в перерахунку на долари США – 372 дол., (а рік тому, станом на листопад 2016 р. – 7 тис. грн, або 260 дол.), що у сотні разів менше, порівнюючи з європейськими країнами. Згідно з прогнозами Міністерства охорони здоров'я України, реалізація запланованої (з 2018 р.) медичної реформи (впровадження системи сімейної медицини та інституту сімейного лікаря) дозволить суттєво збільшити рівень заробітної плати медичних робітників. Експерти вважають, що заробітна плата лікарів має бути 250 % від середньої заробітної плати по Україні. При цьому хірурги та нейрохірурги офіційно отримуватимуть у 4–6 разів більше офіційної заробітної плати в Україні, а прибуток лікаря ефективної сімейної практики з 2 тис. пацієнтів доходитиме до 18 тис. грн/міс., медсестри – до 12 тис. грн/міс. [8]. Низький рівень заробітної плати є одним (але не єдиним) спонукальним мотивом для еміграції українських медичних працівників. Станом на листопад 2017 р. за професією лікаря в Україні відкрито 166 вакансій. Для 83,7 % відкритих вакансій роботодавці вказали заробітну плату у розмірі до 15 тис. грн, 8,4 % оголошень – із зарплатою 15–30 тис. грн, 6,6 % – із зарплатою 45–60 тис. грн [8].

Щодо фінансування та інвестування медицини (сфери охорони здоров'я). У проекті державного бюджету України на 2017 р. видатки на охорону здоров'я порівняно з попереднім роком збільшено на 3,4 млрд грн, або на 6 %. У 2017 р. на систему охорони здоров'я виділено близько 2,8 % ВВП, хоча за розрахунками Всесвітньої організації охорони здоров'я та Європейського Союзу для ефективного функціонування системи охорони здоров'я її фінансування має становити не менше 6–8 % ВВП [9].

Доволі високий рівень інфляції в Україні (індекс споживчих цін на товари і послуги до попереднього року в 2014 р. становив 112,1 %, у 2015 р. – 148,7 %, 2016 р. – 113,9 %) та знецінення гривні (річний середньозважений курс гривні до долара США 2010 р. становив 793,56 грн за 100 дол., а в 2016 р. – 2555,13 грн за 100 дол.) [10] суттєво ускладнюють українським громадянам доступ до медичних та туристичних послуг, але відкривають ці послуги для іноземних громадян – сприяють тому, що відносно низькі (порівнюючи з іншими країнами) ціни на медичні й туристичні послуги для іноземних туристів в Україні стають (в іноземній валюті) надзвичайно привабливими.

Для розвитку медичного туризму Україна має розгалужену мережу медичних, санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Згідно з

експертними оцінками, в Україні функціонують (мають діючу ліцензію) 23 тис. медичних закладів, у тому числі: близько 13 тис. (59 % від загальної кількості) – державні медичні заклади; 5,5 тис. (25 %) – приватно практикуючі лікарі; близько 3,5 тис. (16 %) – приватні медичні заклади. При цьому не менше 50 % ринку приватної медицини в Україні знаходиться в тіні [11]. За попередніми оцінками компанії «МедЕксперт», в 2016 р. обсяг ринку приватних медичних послуг (з урахуванням незадекларованих доходів, частка яких сягає приблизно 40 % від задекларованих) становить приблизно 18 млрд грн, з них 3,6 млрд грн – доходи лікарів, які практикують приватно. Це попередні оцінки, але аналітики говорять про зростання ринку щороку мінімум на 15 %. Динаміка показників кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів в Україні за період 2010–2016 рр. має тенденцію до скорочення: кількість санаторіїв і пансіонатів з лікуванням в цей період скоротилась з 510 до 291 од., санаторіїв-профілакторіїв – з 234 до 63, будинків і пансіонатів відпочинку – з 290 до 73, баз та інших закладів відпочинку – з 1947 до 1295, дитячих закладів оздоровлення і відпочинку – з 17342 до 9669 од. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО) [10].

Групу *соціокультурних* умов і факторів розвитку медичного туризму складають: імідж країни та її географічне розташування; природа і клімат території; місцева гостинність; рекреаційні можливості; безпосередньо культурні й соціальні характеристики. Останній фактор, у свою чергу, залучає туристів з таких причин: особливості (і колоритність) національного одягу, архітектури, ремесла, історії, мови, традицій, відпочинку, живопису, музики, гастрономії.

Позитивний імідж держави безпосередньо пов'язаний із ставленням до неї як інших країн світу, так і власних громадян країни. Останні події в історії нашої держави (Революція Гідності, Євромайдан – масштабні акції протесту, що відбувались на центральній площі Києва – Майдані Незалежності в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., після оприлюднення рішення уряду щодо призупинення процесу підготовки до підписання угоди про асоціацію України з ЄС, боротьба проти російської агресії – з одного боку, а також корумпованість української влади, розквіт злочинності – з другого) певним чином впливають на популяризацію відповідного іміджу України в світі. Важливою умовою формування іміджу нашої країни є стратегія європейської та євроатлантичної інтеграції, яка базується на усвідомленні українцями реального місця держави в системі міжнародних відносин (зокрема в сфері медичного туризму).

Вигідне економіко-географічне положення України щодо сусідніх держав Західної Європи, Прибалтики, Російської Федерації,

Білорусі, Молдови, країн Близького і Середнього Сходу, Північної і Східної Африки може бути ефективно використане для розвитку ринку в'їзного медичного туризму.

Майже в усіх регіонах України представлені цікаві для туристів історичні місця та природні рекреаційні ресурси (різноманітні численні кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі тощо). Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, становить 9,4 млн га (або 15,6 % території країни), в тому числі рівнинних рекреаційних ландшафтів – 7,1 млн га, гірських – 2,3 млн га (в Карпатах – 1,9, у Криму – 0,4). Майже 10 % усіх лісів державного лісового фонду мають рекреаційне значення [10].

Група *технологічних* умов та факторів розвитку медичного туризму включає: рівень якості медичної допомоги, медичного обладнання і технологій; інновації в медичній сфері, впровадження новітніх медичних технологій; рівень кваліфікації та наявність висококваліфікованого медичного персоналу; розвиток інфраструктури, зокрема транспортної й туристичної.

Щодо рівня медичних технологій та кваліфікації працівників. Фахівці вважають, що не лише іноземні пацієнти, а й навіть українці недостатньо інформовані про ті успіхи, інновації та технології, які сьогодні застосовуються в українській медицині. Наприклад, в Інституті серцево-судинної хірургії імені Амосова створена технологія аортошунтування на серці (показник летальності – 0,5 %, в той час як у США – 1,3 %), за якою вже проведено майже 10 тис. операцій. Аналогічна технологія застосовується лише в п'яти клініках світу. Крім того, спеціалісти інституту мають унікальний досвід хірургії порушення ритму серця, зокрема у новонароджених, пухлин серця, акушерської, ургентної та фетальної (операцій на плоді в утробі матері) кардіохірургії. Не менш унікальні досягнення демонструють вітчизняні фахівці з репродуктивної медицини, офтальмології, онкології, стоматології, пластичної хірургії, косметології тощо [12].

Для розвитку в'їзного медичного туризму Україна має доволі розвинену інфраструктуру, зокрема транспортну та туристичну. У 2016 р. кількість суб'єктів туристичної діяльності України становила 1838 юридичних і 1668 фізичних осіб (у тому числі 552 туроператори, 2803 турагенти, 151 суб'єкт, що здійснював екскурсійну діяльність) [10]. В Україні функціонує розгалужена мережа всіх видів транспорту: залізничний, автомобільний (наземні), морський, річковий, озерний (водні), повітряний, трубопровідний. Усі вони тісно пов'язані між собою та взаємно доповнюють один одного.

Окреслюючи тенденції змін умов та факторів розвитку в'їзного медичного туризму в Україні в найближчій перспективі, слід зазначити, що на них будуть впливати: імплементація норм міжнародного права і правових актів ЄС, зокрема що стосуються сфер

туризму і медицини, в національне законодавство України; розвиток співробітництва з країнами світу у галузях туризму, медицини, медичного туризму, науки й техніки, новітніх технологій; мовна інтеграція; запровадження безвізового режиму з ЄС тощо.

ВИСНОВКИ

Україна – досить перспективна держава, яка має достатньо сприятливих умов для розвитку в'їзного медичного туризму. Це визначається такими факторами, як вигідна вартість медичних і туристичних послуг; сучасні технології, обладнання, достатньо високий рівень якості надання послуг; розвиток транспортного та туристичного секторів; лояльне законодавство; вигідне географічне розташування на карті світу; додаткові сприятливі можливості для відпочинку.

Результати дослідження специфіки розвитку ринку в'їзного медичного туризму в Україні із застосуванням прийомів та інструментів PEST-аналізу можуть бути корисними і використані при обґрунтуванні й розробці, а також реалізації програм соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни, програм розвитку таких видів економічної діяльності, як «Тимчасове розміщення й організація харчування», «Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги», а також безпосередньо сфери медичного туризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Mapping the Future of Global Travel and Tourism [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://usa.visa.com/dam/VCOM/global/partner-with-us/documents/global-travel-and-tourism-insights-by-visa.pdf>.
2. Медичний туризм в Україні: проблеми і перспективи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.amnu.gov.ua/news/1/733/medichnii-turizm-v-ukra-n-problemi-ta-perspektivi/>.
3. Медичний туризм: орієнтація на інкамінг [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mw.com.ua/?oid=13836&sid=11281>.
4. Медицинские и правовые аспекты развития репродуктивной медицины в Украине под призмой медицинского туризма: первый Региональный конгресс медицинского туризма // Репродуктивная эндокринология. 2013. № 5 (13). С. 118–121.
5. Романів О. Географія медичного туризму Європи // Часопис соціально-економічної географії. 2010. № 8 (1). С.79–84.
6. The World Bank [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
7. The World Through Expat Eyes. Survey Report 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.internations.org/expat-insider/2016/>.
8. МОЗ майже вдвічі підняв зарплату майбутніх сімейних лікарів [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://espresso.tv/news/2017/08/30/moz_mayzhe_vdvichi_pidnyav_zarplatu_maybutnikh_simeynikh_likariv.
9. Держбюджет-2017: система охорони здоров'я в цифрах [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/397685>.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Лепешина О. Огляд ринку приватних медичних закладів України: актуальні тренди та прогнози на 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.slideshare.net/MedExpert/2015-47457840>.
12. Сысоенко И. Развитие медицинского туризма в Украине станет важным источником поступлений в государственный бюджет [Электронный ресурс]. Режим доступа : <https://samopomich.ua/ru/uk-iryuna-sysojenko-rozvytok-medychnoho-turyzmu>.

Дата надходження до редакції – 24.11.2017 р.